

Sto lat polskich ubezpieczeń społecznych w aktach prawnych. Kalendarium 1918–2018

KAMIL BERRAHAL

nr ORCID: 0000-0003-2494-7461

Zakład Ubezpieczeń Społecznych

STRESZCZENIE: *Artykuł stanowi kalendarium najważniejszych przepisów prawa ubezpieczeń społecznych, głównie rangi ustawowej (ustawy, dekrety, rozporządzenia z mocą ustawy), wybranych z bogatej, stuletniej historii tej gałęzi legislacji w Polsce. Wyróżniono następujące okresy: II Rzeczypospolitej (1918–1939), okupacji wojennej (1939–1945), Polski Ludowej (1944–1989), transformacji ustrojowej (1989–1998), zreformowanego systemu ubezpieczeń społecznych (1999–2018). Kalendarium ukazuje ewolucję zakresu, podstawowych zasad funkcjonowania, głębokości uprawnień i ram finansowych systemu ubezpieczeń społecznych oraz może stanowić przydatne źródło informacji oraz orientacji w tym obszarze dla innych badaczy.*

SŁOWA KLUCZOWE: *ubezpieczenia społeczne, legislacja, historia, stulecie*

Wstęp

Pod pojęciem kalendarium rozumieć należy chronologiczne zestawienie ważnych wydarzeń, ograniczone czasowo i tematycznie. Zwane jest także kroniką wydarzeń. Występuje przede wszystkim jako literacki gatunek biograficzny lub gatunek dziennikarski zaliczany do gatunków informacyjnych (w opozycji do gatunków publicystycznych).

Każde wydarzenie w kalendarium jest zwykle opatrzone datą, nazwą i krótkim opisem. Obszerne kalendarium może być podzielone na epizody. Opis wydarzeń, jeśli w ogóle występuje, z założenia nie zawiera pogłębionej analizy poszczególnych pozycji, lecz ma charakter skrótowy. Kalendarium spełnia funkcję porządkującą, syntetyzującą wiedzę w danym temacie. Dlatego powinno zawierać przede wszystkim daty i fakty, unikając ocen i opinii.

W poniższym kalendarium przedstawiono najważniejsze przepisy prawa ubezpieczeń społecznych, głównie rangi ustawowej (ustawy, dekrety, rozporządzenia z mocą ustawy),

wybrane z bogatej, stuletniej historii tej gałęzi legislacji w Polsce.

Wyboru oraz opisu wydarzeń dokonano na podstawie analizy przepisów aktów prawnych oraz literatury odnoszącej się do ewolucji ubezpieczeń społecznych. Wydarzenia podzielono na następujące okresy.

1. Okres **II Rzeczypospolitej** w latach 1918–1939, tj. od odzyskania niepodległości do zakończenia kampanii wrześniowej, w wyniku której instytucje ubezpieczeń społecznych na ziemiach polskich przeszły w ręce okupantów.
2. Okres **okupacji** w latach 1939–1945. W czasie II wojny światowej część ziem polskich zostało wcielonych do Niemiec, na części ziem Niemcy utworzyły tzw. Generalne Gubernatorstwo, zaś pozostały obszar został anektowany przez ZSRR. Na terenach wcielonych do III Rzeszy obowiązywało prawo niemieckie; analogicznie po stronie radzieckiej. Jedynie na terenie Generalnego Gubernatorstwa wciąż funkcjonowały ubezpieczenia społeczne, jednak nadzorowane przez okupanta. Agresja Niemiec na

- Polskę zrujnowała finanse funduszy ubezpieczeniowych. Choć zachowano większość przepisów ubezpieczeniowych, znacznie obniżono wysokość wypłacanych świadczeń i uniemożliwiono ubezpieczonym dochodzenie swoich praw przed sądami.
3. Okres **Polski Ludowej**, czyli od wejścia Armii Czerwonej na przedwojenne terytorium państwa polskiego w 1944 r. do wejścia w życie tzw. noweli grudniowej w dniu 31 grudnia 1989 r. (*ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, DzU z 1989 r., nr 75, poz. 444).
 4. Okres **transformacji ustrojowej**, społecznej i gospodarczej zapoczątkowanej w 1989 r. W obszarze ubezpieczeń społecznych transformacja trwała do zakończenia reformy ubezpieczeń społecznych z lat 1997–1998.
 5. Okres funkcjonowania **zreformowanego systemu ubezpieczeń społecznych**, tj. od 1 stycznia 1999 r. Zawierają się w nim wydarzenia związane z wejściem Polski do UE i przyjęcie zasad wspólnotowej (a następnie unijnej) koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, a także procesy finalizowania reformy (emerytury pomostowe i nauczycielskie świadczenie kompensacyjne), ale i odwracania niektórych jej aspektów (częściowo odwrócenie procesu konsolidacji zabezpieczenia społecznego oraz demontaż filara kapitałowego systemu emerytalnego).

I. DRUGA RZECZPOSPOLITA (1919–1939)

29 stycznia 1919 r.

Wszedł w życie *dekret Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego z dnia 11 stycznia 1919 r. o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby* (DzU 1919, nr 9, poz. 122), który był pierwszym aktem normatywnym z zakresu ubezpieczeń społecznych w II Rzeczypospolitej. Dekret nakazywał pełne wdrożenie jego przepisów w ciągu 3 lat od dnia publikacji.

Rozwiązania wprowadzone dekretem zostały potwierdzone *ustawą z dnia 19 maja 1920 r. o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby* (DzU 1920, nr 44, poz. 272), obowiązującą od 9 czerwca 1920 r., która ustanawiała ubezpieczenie chorobowe w całej Polsce oprócz Górnego Śląska, gdzie – zgodnie z uchwałami Sejmu Śląskiego – nadal obowiązywały przepisy niemieckie. Określony w ustawie system oparty był na zasadach: powszechności i obowiązkowości, kompleksowości ochrony, świadczeniach pieniężnych i rzeczowych, zwiększonym udziale pracodawców w finansowaniu składek, samorządności w postaci sieci kas chorych, z przewagą reprezentacji ubezpieczonych we władzach.

1 czerwca 1921 r.

Wejście w życie *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r.* (DzU 1921, nr 44, poz. 267) zawierającej przepisy gwarantujące obywatelom prawo do ubezpieczenia społecznego w razie: braku pracy, choroby, nieszczęśliwego wypadku, niedołęstwa.

1 października 1923 r.

Na podstawie *ustawy z dnia 11 grudnia 1923 r.* (ustawa obowiązywała w mocy wstecznej) o *zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy państwowych i zawodowych wojskowych* utworzono system zaopatrzenia emerytalnego dla funkcjonariuszy państwowych. Była to szeroka kategoria zawodowa, bowiem w jej skład wchodził: urzędnicy, niżsi funkcjonariusze państwowi, pracownicy państwowych kolei żelaznych, poczt, telegrafów i telefonów, funkcjonariusze policji państwowej, nauczyciele wszystkich szkół państwowych i publicznych, pozostający

na etacie państwa, sędziowie, prokuratorzy i aplikanci sądowi. Katalog świadczeń zawierał uposażenie emerytalne, pensję wdowią i pensję sierocą.

25 lutego 1924 r.

Na podstawie *ustawy z dnia 30 stycznia 1924 r. w przedmiocie rozciągnięcia obowiązujących na obszarze województw: krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego i cieszyńskiej części województwa śląskiego ustaw o obowiązkowym ubezpieczeniu robotników od wypadków na obszar województw: warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego, białostockiego, wołyńskiego, poleskiego i nowogródzkiego oraz Ziemi Wileńskiej* (DzU 1924, nr 16, poz. 148) nastąpiło rozszerzenie ubezpieczenia wypadkowego z obszaru dawnego zaboru austriackiego na obszar dawnego zaboru rosyjskiego. W dawnym zaborze pruskim obowiązywały odrębne regulacje dotyczące ubezpieczenia wypadkowego.

31 sierpnia 1924 r.

Ustawą z dnia 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia (DzU 1924, nr 67, poz. 650) wprowadzono do polskiego porządku prawnego instytucję wzorowaną na rozwiązaniach angielskich. Nie miała ona charakteru stricte ubezpieczeniowego przede wszystkim dlatego, że w połowie finansowana była z budżetu. Oprócz Polski, przed wojną tylko w 3 innych krajach (w Austrii, we Włoszech i w Niemczech) funkcjonowało obowiązkowe zabezpieczenie na wypadek bezrobocia. Po kryzysie gospodarczym w 1929 r. w Polsce zaostorzono zasady uczestnictwa w systemie: podniesiono składkę, zwiększono udział pracownika w jej finansowaniu oraz wydłużono okres wyczekiwania na prawo do świadczenia.

1 stycznia 1928 r.

Na podstawie *rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 24 listopada 1927 r. o ubezpieczeniu społecznym pracowników umysłowych* (DzU 1927, nr 106, poz. 911) wszystkich pracowników umysłowych, poza funkcjonariuszami państwowymi, objęto jednolitymi w całej Polsce zasadami ubezpieczenia na wypadek braku pracy, niezdolności do wykonywania zawodu, starości i śmierci.

30 listopada 1930 r.

Weszło w życie *rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 29 listopada 1930 r. o organizacji i funkcjonowaniu instytucji ubezpieczeń społecznych* (DzU 1930, nr 81, poz. 635) przygotowujące grunt pod nową, dopiero projektowaną reformę scaleniową. Wszystkim instytucjom ubezpieczeń utworzonym na podstawie prawa pruskiego, austriackiego oraz ustawy z 1927 r. o ubezpieczeniu pracowników umysłowych rozporządzenie to nadało nową, ujednoliczoną strukturę organizacyjną, a także przesądzało o prywatnoprawnym stosunku pracy pracowników tych instytucji.

1 stycznia 1934 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym* (DzU 1933, nr 51, poz. 396), tzw. ustawa scaleniowa. Reforma stanowiła zwieńczenie działań integrujących ubezpieczenia społeczne w międzywojennej Polsce. W ustawie określono ubezpieczenie na wypadek choroby i macierzyństwa, niezdolności do zarobkowania lub śmierci osoby ubezpieczonej wskutek wypadku w zatrudnieniu lub choroby zawodowej *albo ze wszelkich innych przyczyn*.

Obowiązkowi ubezpieczenia podlegały – co do zasady – wszystkie osoby pozostające w stosunku pracy najemnej lub w stosunku służbowym.

W ramach trójstopniowej struktury organizacyjnej na najniższym szczeblu funkcjonowały ubezpieczalnie społeczne, a nad nimi cztery zakłady ubezpieczeń (Zakład Ubezpieczenia na

Wypadek Choroby, Zakład Ubezpieczenia od Wypadków, Zakład Ubezpieczenia Emerytalnego Robotników, Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych). Ubezpieczalnie i zakłady ubezpieczeń wchodziły w skład Izby Ubezpieczeń Społecznych, która oprócz nadzoru nad działalnością niższych szczebli prowadziła orzecznictwo rentowe i wypłatę tych świadczeń, działalność leczniczą i profilaktyczną, a także zarząd nad majątkiem ubezpieczenia emerytalnego i wypadkowego. Izbę nadzorowało Ministerstwo Opieki Społecznej.

Projekt ustawy oraz sama ustawa stanowiły przedmiot szerokiej debaty, rodząc kontrowersje. System oferował niskie świadczenia w zamian za stosunkowo wysokie składki, finansowane głównie z wynagrodzenia ubezpieczonych.

29 października 1934 r.

Na podstawie *rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym* (DzU 1934, nr 95, poz. 855) wprowadzono dwustopniową strukturę ubezpieczeń społecznych. Powołany został Zakład Ubezpieczeń Społecznych: osoba prawa publicznego zarządzająca pięcioma funduszami ubezpieczeniowymi, zastępujący Izby Ubezpieczeń i podległe jej cztery zakłady ubezpieczeń. ZUS nadzorował i koordynował działalność terenowych ubezpieczalni społecznych, reprezentował instytucje ubezpieczeń społecznych na konferencjach i przy zawieraniu porozumień, prowadził prewencję wypadkową, działalność edukacyjną, budownictwo mieszkaniowe, jak również inwestował składki ubezpieczeniowe. Zakładem kierował naczelny dyrektor. Oprócz niego organami ZUS była rada, komisja rewizyjna, komisje rozjemcze, a także komisje świadczeniowe. W skład rady ZUS, oprócz naczelnego dyrektora, wchodził przedstawiciele ubezpieczonych (50%), pracodawców (25%) i ministra opieki społecznej (25%).

28 lipca 1939 r.

Uchwalono ustawę *Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych* (DzU 1939, nr 71, poz. 476), która jednak nie zdążyła wejść w życie z uwagi na wybuch wojny. Ustawa przewidywała jednolite, dwuinstancyjne sądownictwo ubezpieczeniowe, złożone z okręgowych sądów ubezpieczeń społecznych i Trybunału Ubezpieczeń Społecznych. Były to szczególne sądy administracyjne, choć procedura stanowiła kompilację procedury cywilnej i administracyjnej z przewagą tej pierwszej.

II. OKUPACJA (1939–1945)

1 marca 1940 r.

Wydane zostało *drugie rozporządzenie z dnia 7 marca 1940 r. o ubezpieczeniu społecznym w Generalnym Gubernatorstwie* (zasilki i postępowanie) (Dz. Rozp. Gen. Gub. z 1940 r. nr 18, s. 92), podpisane przez Hansa Franka. Zgodnie z § 1 rozporządzenia „pretensje do świadczeń z tytułu polskiego ubezpieczenia społecznego wygasły”. W ich miejsce okupant wprowadził zasilki o charakterze nieroszczeniowym.

15 marca 1940 r.

Weszło w życie *rozporządzenie z dnia 8 marca 1940 r. o Funduszu Pracy* (Dz. Rozp. Gen. Gub. z 1940 r. nr 18, s. 96), zgodnie z którym zwierzchni nadzór nad Funduszem Pracy i zarządzenie nim w Generalnym Gubernatorstwie przekazano Kierownikowi Wydziału Pracy przy Urzędzie Generalnego Gubernatora.

III. POLSKA LUDOWA (1944–1989)

22 lipca 1944 r.

Wydany został *Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego*. Komuniści postulowali natychmiastowe rozpoczęcie odbudowy i rozbudowy instytucji Ubezpieczeń Społecznych na wypadek choroby, inwalidztwa, bezrobocia oraz ubezpieczenia na starość. Instytucje Ubezpieczeń Społecznych miały zostać oparte na zasadach demokratycznego samorządu.

13 lutego 1946 r.

Weszły w życie zmiany wynikające z *dekretu z dnia 8 stycznia 1946 r. o zmianie i uzupełnieniu ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym* (DzU 1946, nr 4, poz. 28). Uchyłono przepisy niemieckie (z 1911 r.), objęto ubezpieczeniem pracowników rolnych oraz zlikwidowano autonomię w zakresie ubezpieczeń społecznych Górnego Śląska.

Odbudowa ubezpieczeń społecznych po wojnie została oparta na prawie przedwojennym, w szczególności na ustawie scaleniowej z 1933 r., a w zakresie sądownictwa ubezpieczeń społecznych na przedwojennej *ustawie z 28 lipca 1939 r. Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych* (DzU 1939, nr 71, poz. 476), która faktycznie weszła do porządku prawnego dopiero 17 kwietnia 1946 r. na mocy *dekretu z dnia 1 marca 1946 r. o zmianie prawa o sądach ubezpieczeń społecznych* (DzU 1946, nr 12, poz. 76).

Jeszcze przed dekretem z 8 stycznia 1946 r. ustawa scaleniowa była nowelizowana przez władzę komunistyczną czterokrotnie: trzy razy przez istniejący do końca 1944 r. PKWN i raz przez Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. Zgodnie z tą ostatnią zmianą części składek na ubezpieczenia społeczne i na Fundusz Pracy, potrącane dotychczas z zarobków pracowników, obciążyły w całości pracodawców (*dekret z dnia 29 września 1945 r. o uiszczaniu przez pracodawców całości składek na ubezpieczenia społeczne i na Fundusz Pracy*; DzU 1945, nr 43, poz. 240).

1 stycznia 1948 r.

Weszły w życie przepisy *dekretu z dnia 28 października 1947 r. o ubezpieczeniu rodzinnym* (DzU 1947, nr 66, poz. 414). W ten sposób wprowadzono system zasiłków przysługujących osobom ubezpieczonym i świadczeniobiorcom na członków ich rodzin, w tym na żony i dzieci. Zasiłki rodzinne przysługiwały także dzieciom uprawnionym do rent i innych świadczeń sierocych. Administrowanie i wypłatę świadczeń z Funduszu Zasiłków Rodzinnych powierzono ZUS i ubezpieczalniom społecznym.

26 sierpnia 1950 r.

Na podstawie *ustawy z dnia 20 lipca 1950 r. o Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych* (DzU 1950, nr 36, poz. 333) dokonano znaczącej reformy organizacyjno-finansowej systemu ubezpieczeń społecznych. Zniesione zostały ubezpieczalnie społeczne oraz fundusze zarządzane dotąd przez ZUS. Prawa i obowiązki tych funduszy i instytucji przeszły na Zakład, zaś ich pracownicy stali się pracownikami ZUS.

Dochody i wydatki ZUS stały się częścią budżetu państwa. Innymi słowy, doszło do włączenia finansów ubezpieczeń społecznych w ramy planu finansowego państwa. Zakład Ubezpieczeń Społecznych uzyskał nową podstawę prawną oraz strukturę organizacyjną. Utworzono trójstopniowe (główną, wojewódzkie i obwodowe) rady ubezpieczeń społecznych, pełniące funkcje: opiniodawczą, kontrolną i wnioskującą wobec Zakładu. Członkowie rad powoływani byli przez centralną, okręgowe i powiatowe rady związków zawodowych.

Zgodnie z nowymi przepisami ZUS miał wykonywać zadania obejmujące wszelkie rodzaje ubezpieczeń społecznych, z wyjątkiem zadań powierzonych Zakładowi Lecznictwa Pracowniczego (który jednak nie istniał długo, gdyż lecznictwo pracownicze zostało w 1952 r. włączone do państwowej administracji służby zdrowia, finansowanej z budżetu państwa – *ustawa z dnia 15 grudnia 1951 r. o włączeniu organizacji lecznictwa pracowniczego do państwowej administracji służby zdrowia*, DzU 1951, nr 67, poz. 466).

22 lipca 1952 r.

Uchwalono *Konstytucję Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* (DzU 1952, nr 33, poz. 232), która w art. 60 zapewniała obywatelom prawo do ochrony zdrowia i pomocy w razie choroby lub niezdolności do pracy oraz nakazywała państwu rozwój ubezpieczenia społecznego robotników i pracowników umysłowych na wypadek choroby, starości i niezdolności do pracy, a także rozbudowę pomocy społecznej i ochrony zdrowia, w tym bezpłatnej pomocy lekarskiej.

1 lipca 1954 r.

Wszedł w życie *dekret Rady Państwa z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin* (DzU 1954, nr 30, poz. 116). Dekret ustanawiał system długoterminowych świadczeń pieniężnych oraz świadczeń rzeczowych, finansowanych z funduszy publicznych tworzonych ze składek zakładów pracy.

Zniesiono wieloletni podział uprawnień do świadczeń na robotników i pracowników umysłowych oraz ujednolicono uprawnienia niezależnie od podstawy zatrudnienia.

Dekret dzielił pracowników na dwie kategorie zatrudnienia: szczególnego (I kategoria: warunki szkodliwe dla zdrowia, w tym praca pod ziemią) i zwykłego (II kategoria).

Do świadczeń pieniężnych należały: renta starcza, inwalidzka, rodzinna, dodatki do rent i zasiłek pogrzebowy, zaś do świadczeń rzeczowych: pomoc lecznicza i położnicza, protezowanie, przysposobienie zawodowe i umieszczenie w domu rencistów. Renta starcza była nowym świadczeniem, wskazującym na dostrzeżenie przez ustawodawcę odrębności ryzyka emerytalnego wobec ryzyka inwalidztwa. Przysługiwała osobom legitymującym się wymaganym okresem zatrudnienia (25 lat dla mężczyzn, 20 lat dla kobiet) i osiągnięciem określonego wieku (60/55 lat dla I kategorii, 65/60 lat dla II kategorii).

W tym czasie uchwalano też akty prawne dotyczące zaopatrzenia emerytalnego innych kategorii osób: inwalidów wojennych i wojskowych (*dekret z dnia 14 sierpnia 1954 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojskowych i ich rodzin*; DzU 1954, nr 37, poz. 159), pracowników kolejowych (*dekret z dnia 19 stycznia 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin*; DzU 1957, nr 8, poz. 27) oraz górników (*ustawa z dnia 28 maja 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin*; DzU 1957, nr 32, poz. 139). W kolejnych dekadach uchwalano nowe ustawy dla tych trzech grup (odpowiednio: 1968 i 1974; 1968 i 1983; 1983).

Żołnierze zawodowi, generałowie, oficerowie i podoficerowie wojska, funkcjonariusze służb państwowych (Milicji Obywatelskiej, Służby Więziennej, organów bezpieczeństwa publicznego), a także osoby zajmujące kierownicze stanowiska polityczne i państwowe zostali objęci odrębnymi aktami prawnymi dotyczącymi zaopatrzenia emerytalnego.

1 marca 1955 r.

Na podstawie *dekretu Rady Państwa z 2 lutego 1955 r. o przekazaniu wykonywania ubezpieczeń społecznych związkom zawodowym* (DzU 1955, nr 6, poz. 31) zlikwidowano ZUS. Wzorując się na rozwiązaniach stosowanych w ZSRR, zadania z zakresu świadczeń długoterminowych przekazano Ministerstwu Pracy i Opieki Społecznej, natomiast z zakresu świadczeń krótkoterminowych – związkom zawodowym. Jednak mimo odrębności organizacyjnej administracji świadczeń krótkoterminowych ich finanse włączono do budżetu państwa.

25 kwietnia 1960 r.

Weszła w życie *ustawa z 13 kwietnia 1960 r. o utworzeniu Komitetu Pracy i Płac oraz o zmianach własności w dziedzinie ubezpieczeń społecznych, rent, zaopatrzeń i opieki społecznej* (DzU 1960, nr 20, poz. 119) przywracająca istnienie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, po połączeniu zadań likwidowanego urzędu Ministra Pracy i Opieki Społecznej oraz Centralnego Zarządu Ubezpieczeń Społecznych, oraz powierzająca mu ponownie całość spraw ubezpieczeniowych.

4 lipca 1962 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 29 czerwca 1962 r. o przejmowaniu niektórych nieruchomości rolnych w zagospodarowanie lub na własność Państwa oraz o zaopatrzeniu emerytalnym właścicieli tych nieruchomości i ich rodzin* (DzU 1962, nr 38, poz. 166). Przepisy ustawy gwarantowały objęcie rolnika oraz jego rodziny zaopatrzeniem emerytalnym w analogicznym zakresie przedmiotowym, jak w przypadku pracowników, w zamian za przekazanie jego gospodarstwa rolnego Skarbowi Państwa. Na przykład renta starcza przysługiwała rolnikowi, jeśli przekazał gospodarstwo rolne po osiągnięciu wieku emerytalnego. Prawo to rozwiązywało problem braku chętnych następców do przejmowania gospodarstw w związku z odpływem ludności do miast, a także było instrumentem realizacji kolektywistycznej polityki rolnej, pozwalając na przejmowanie gruntów niezbędnych do tworzenia państwowych gospodarstw rolnych.

1 lipca 1965 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 29 marca 1965 r. o ubezpieczeniu społecznym rzemieślników* (DzU 1965, nr 13, poz. 90) obejmująca zaopatrzeniem emerytalno-rentowym rzemieślników oraz osoby z nimi współpracujące. Oprócz renty starczej, inwalidzkiej i rodzinnej, dodatków do rent i zasiłku pogrzebowego ustawa przewidywała świadczenia lecznicze oraz świadczenia w naturze dla rencistów. Podstawa wymiaru rent była określana w rozporządzeniach i w przypadku rzemieślników jej wysokość zależała od kategorii rzemiosła oraz wielkości miejscowości, w której je wykonywano, natomiast w przypadku osób współpracujących podstawa renty była niższa i zależała tylko od tego drugiego kryterium. Na pokrycie wydatków na świadczenia rzemieślnicy mieli opłacać składki do odrębnego funduszu.

1 stycznia 1968 r.

Z mocą wsteczną zaczęła obowiązywać *ustawa z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin* (DzU 1968, nr 3, poz. 6). Ustawa wprowadziła zmiany w wysokościach przyznawanych świadczeń, nakazała przeliczenie wcześniej przyznanych świadczeń długoterminowych, czyli przeprowadzenie tzw. rewaloryzacji, a także wprowadzała emeryturę w miejsce renty starczej.

Z mocą wsteczną zaczęła również obowiązywać *ustawa z dnia 23 stycznia 1968 r. o świadczeniach pieniężnych przysługujących w razie wypadków przy pracy* (DzU 1968, nr 3, poz. 8), gwarantująca pracownikom uspołecznionych zakładów pracy oraz ich rodzinom renty inwalidzkie o wyższym wymiarze niż wynikające z systemu powszechnego, renty rodzinne, dodatki do zasiłków z ubezpieczenia chorobowego, odszkodowania z tytułu uszczerbku na zdrowiu, śmierci i za przedmioty zniszczone lub uszkodzone wskutek wypadku oraz świadczenia wyrównawcze. Ustawę tę zastąpiono od 1 stycznia 1976 r. nową regulacją, która m.in. usunęła z katalogu świadczeń dodatek do zasiłku, ale za to wprowadziła do tego katalogu prawo do świadczeń rzeczowych usuwających skutki wypadku (*ustawa z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych*; DzU 1975, nr 20, poz. 105).

Z kolei *ustawą z 23 stycznia 1968 r. o funduszu emerytalnym* (DzU 1968, nr 3, poz. 7), również z mocą wsteczną od 1 stycznia 1968 r., powrócono częściowo do koncepcji wydzielonego funduszu realizującego zadania z zakresu zabezpieczenia społecznego. Utworzono fundusz emerytalny przeznaczony na wypłatę emerytur, rent i innych pieniężnych świadczeń emerytalnych dla pracowników i ich rodzin. Dochody pozostawione w dyspozycji ZUS funduszu stanowiły przede wszystkim: część opłacanej przez zakłady pracy składki na ubezpieczenia społeczne w wysokości 8,5% podstawy wymiaru oraz nowo wprowadzonej składki na cele emerytalne w wysokości 3,5% wynagrodzenia, opłacanej przez osoby otrzymujące wynagrodzenia ze stosunku pracy i innych tytułów rodzących obowiązek objęcia powszechnym ubezpieczeniem pracowniczym.

1 stycznia 1974 r.

Weszły w życie przepisy *ustawy z dnia 27 września 1973 r. o zaopatrzeniu emerytalnym twórców i ich rodzin* (DzU 1973, nr 38, poz. 225) obejmujące zaopatrzeniem emerytalno-rentowym twórców, a także upoważniające Radę Ministrów do rozciągnięcia systemu na niektóre kategorie artystów.

Powołana została Komisja ds. Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców, która ustalała okresy działalności twórczej lub artystycznej, czy inwalidztwo uniemożliwia lub zbyt ogranicza dalszą taką działalność, a także czy wypadek pozostawał w związku z tą działalnością.

Na mocy ustawy przysługiwały świadczenia analogiczne do przyznawanych z systemu powszechnego. Alternatywnie w razie pobierania emerytury lub renty z systemu powszechnego przez osoby posiadające okresy działalności twórczej (lub artystycznej) przysługiwał 20-procentowy dodatek do tych świadczeń.

Na pokrycie kosztów świadczeń twórca opłacał składkę w wysokości 3% podstawy wymiaru od zadeklarowanego przychodu z prowadzonej działalności.

1 stycznia 1975 r.

Zgodnie z przepisami *ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa* (DzU 1974, nr 47, poz. 280) zasiłki z ubezpieczenia chorobowego, dotąd funkcjonujące na podstawie ustawy z 1933 r., uzyskały nową regulację. Z ubezpieczenia przysługiwały pracownikom i członkom ich rodzin zasiłki: chorobowe, wyrównawcze, porodowe, macierzyńskie, opiekuńcze i pogrzebowe.

W tym samym dniu weszła w życie *ustawa z dnia 24 października 1974 r. o okręgowych sądach pracy i ubezpieczeń społecznych* (DzU 1974, nr 39, poz. 231). Zgodnie z nowymi przepisami połączono rozpoznawanie spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Zajęły się tym odrębne okręgowe sądy pracy i ubezpieczeń społecznych. Trybunał Ubezpieczeń Społecznych został zlikwidowany. Procedura sądowa wyraźnie zbliżyła się do postępowania cywilnego. W sprawach nieuregulowanych zastosowanie miały przepisy kodeksu pracy i niektóre przepisy odnoszące się do postępowania cywilnego, a sąd nie był związany zakresem wniosków i odwołań oraz miał w pełni rozpoznać sprawę merytorycznie. Postępowanie co do zasady było jednoinstancyjne.

Tego samego dnia weszła w życie *ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o zmianie niektórych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym* (DzU 1974, nr 21, poz. 116), stopniowo podwyższająca podstawę wymiaru świadczeń emerytalno-rentowych.

Kolejna zmiana zasad regulujących wysokość świadczeń miała miejsce 1 maja 1977 r., wraz z wejściem w życie przepisów *ustawy z dnia 31 marca 1977 r. o dalszym zwiększeniu emerytur i rent oraz o zmianie niektórych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym* (DzU 1977, nr 11, poz. 43). Ustawa przyspieszyła wzrost podstawy wymiaru świadczeń emerytalno-rento-

wych w kolejnych latach określony w ustawie z 1974 r., dokonała rewaloryzacji świadczeń dotychczas przyznanych, a także wprowadziła regulację stanowiącą pierwowzór dodatku pielęgnacyjnego.

1 stycznia 1976 r.

Weszły w życie przepisy *ustawy z dnia 19 grudnia 1975 r. o ubezpieczeniu społecznym osób wykonujących pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia* (DzU 1975, nr 45, poz. 232). Zleceniobiorcy uzyskiwali dostęp do świadczeń zdrowotnych, chorobowych, rodzinnych, emerytalno-rentowych, wypadkowych, pogrzebowych i dodatków – w zamian za składkę określaną w rozporządzeniach.

Z ustawy przysługiwały: emerytura, renta inwalidzka, renta rodzinna, dodatki do świadczeń (rodzinne, z tytułu odznaczeń oraz pielęgnacyjne) oraz świadczenia zdrowotne.

Wkrótce ubezpieczenia społeczne rozszerzono na kolejne grupy społeczno-zawodowe. Od 1 maja 1976 r. byli to członkowie spółdzielni i kółek rolniczych (*dekret z dnia 4 marca 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych oraz ich rodzin*; DzU 1976, nr 10, poz. 54).

Od 1 marca 1977 r. były to osoby trudniące się handlem i usługami, rybolówstwem morskim i flisactwem turystycznym (*ustawa z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym rzemieślników i niektórych innych osób prowadzących działalność zarobkową na własny rachunek oraz ich rodzin*; DzU 1976, nr 40, poz. 235), które włączono do rzemieślniczego ubezpieczenia społecznego. 31 maja 1989 r. ubezpieczenie to zostało przekształcone w ubezpieczenie społeczne osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (*ustawa z dnia 24 maja 1989 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rzemieślników i niektórych innych osób prowadzących działalność zarobkową na własny rachunek oraz ich rodzin*; DzU 1989, nr 32, poz. 169).

Od 1 stycznia 1978 r. byli to rolnicy (*ustawa z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin*; DzU 1977, nr 32, poz. 140). Wysokość emerytury rolniczej zależała od średniej wartości produktów rolnych sprzedanych przez rolnika w ostatnich 5 latach prowadzenia gospodarstwa przed jego przekazaniem, przy czym w razie przekazania gospodarstwa państwu emerytura była zwiększana. Ustawa wprowadziła jednak obowiązek opłacania składek na fundusz emerytalny rolników.

1 stycznia 1983 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin* (DzU 1982, nr 40, poz. 267). Ustawa wprowadzała do systemu po raz pierwszy cykliczny mechanizm waloryzacji świadczeń emerytalno-rentowych. Wypłacane świadczenia miały rosnać co roku w takim tempie, jak przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce uspołecznionej, nie więcej niż o 150%. Waloryzacja miała być przeprowadzana 1 marca dla świadczeń przyznanych przez 1 stycznia roku poprzedniego. Pierwsza waloryzacja miała mieć miejsce dopiero w 1986 r. Dokonano także rewaloryzacji wszystkich świadczeń przyznanych przed 1981 r.

Ustawa likwidowała również kategorie zatrudnienia znane z poprzednich ustaw. Wprowadzała natomiast okresy zatrudnienia, okresy równorzędne z okresami zatrudnienia i okresy zaliczane do okresów zatrudnienia. Pracownicy uzyskali także uprawnienia do emerytury w niepełnym wymiarze dla osób, którym brakowało nie więcej niż 5 lat do uzyskania minimalnego wymaganego stażu ubezpieczeniowego (wynoszącego 25/20 lat), jak również emeryturę wcześniejszą (60/55 lat) dla kobiet z długim stażem zatrudnienia (30 lat) lub osób z inwalidztwem (I lub II grupa).

1 lipca 1985 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych* (DzU 1985, nr 20, poz. 85) wieńcząca ewolucję charakteru sądownictwa ubezpieczeń społecznych od administracyjnego do cywilistycznego. W ustawie wprost uregulowano, że rozpoznawanie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych miało odbywać się w sądach pracy i ubezpieczeń społecznych według przepisów kodeksu postępowania cywilnego, choć zgodnie z odrębną, przepisana w nim procedurą. Sądy te stanowiły w praktyce wydziały sądów powszechnych.

Od rozstrzygnięć sądów drugiej instancji przysługiwała skarga kasacyjna do Sądu Najwyższego. Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są sprawami cywilnymi jedynie w znaczeniu formalnym, zaś odrębna procedura przewiduje m.in. odwrócenie właściwości miejscowej sądu, możliwość ustnego złożenia środków odwoławczych, czy też zakaz zawierania ugód sądowych. Jednocześnie z biegiem czasu postępowanie przed organem rentowym, od decyzji którego przysługuje odwołanie do sądu ubezpieczeń społecznych, zostało uregulowane według procedury administracyjnej.

1 stycznia 1987 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych* (DzU 1986, nr 42, poz. 202). Ustawa porządkowała podstawowe zasady funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych, przywracając autonomię finansów ubezpieczeń. Zgodnie z ustawą ubezpieczeniu podlegali wszyscy pracownicy.

Na jej podstawie utworzono Fundusz Ubezpieczeń Społecznych (FUS), którego przychodami były przede wszystkim składki na ubezpieczenie społeczne oraz dotacja z budżetu państwa, zaś wydatkami – świadczenia z ubezpieczeń społecznych. Dysponentem Funduszu został ZUS.

1 lipca 1989 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych* (DzU 1989, nr 29, poz. 156), która obejmowała ubezpieczeniami społecznymi kolejną kategorię osób: duchownych Kościoła Katolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych. Na mocy ustawy przysługiwały świadczenia w zakresie i na zasadach przewidzianych dla pracowników, przy czym m.in. renta inwalidzka przysługiwała tylko w razie zaliczenia ubezpieczonego do I lub II grupy inwalidzkiej.

Składki na ubezpieczenie opłacali sami duchowni lub – w przypadku klasztorów i domów zakonnych – przełożeni tych placówek. Różnicę w rocznych wydatkach na świadczenia z ustawy i przychodach składkowych miał pokrywać Fundusz Kościelny.

IV. OKRES TRANSFORMACJI SYSTEMOWEJ (1989–1998)**1 października 1990 r.**

Z mocą wsteczną zaczęła obowiązywać *ustawa z dnia 14 grudnia 1990 r. o rewaloryzacji emerytur i rent dla osób, które ukończyły 80 lat, oraz o zmianie niektórych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym* (DzU 1990, nr 92, poz. 540), która likwidowała podział na stare i nowe portfele emerytalne poprzez przeliczenie dotychczas przyznanych świadczeń.

1 stycznia 1991 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników* (DzU 1991, nr 7, poz. 24). Utworzona została Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS),

a także Fundusz Składowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników. W ramach KRUS utworzono fundusze: emerytalno-rentowy, administracyjny, prewencji i rehabilitacji, rezerwowy. Ustawa przewidywała świadczenia emerytalno-rentowe, chorobowe, wypadkowe i macierzyńskie.

Emerytura i renta rolnicza składały się z części składowej i uzupełniającej, zawieszanej w razie niezaprzerstania prowadzenia gospodarstwa rolnego. Składki kwartalne za ubezpieczonych opłacał rolnik. Emerytura rolnicza przysługiwała po osiągnięciu powszechnego wieku emerytalnego, ale pod warunkiem podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu (rolniczemu) przez co najmniej 100 kwartałów.

15 listopada 1991 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw* (DzU 1991, nr 104, poz. 450). Ustawa określała zasady rewaloryzacji świadczeń emerytalno-rentowych nieobjętych rewaloryzacją na podstawie ustawy z dnia 14 grudnia 1990 r. Wprowadzała także okresy składowe i nieskładowe w miejsce okresów zatrudnienia, równoważnych i zaliczalnych przy ustalaniu wysługi do prawa do świadczeń. Określała, że okresy nieskładowe mogły być zaliczane maksymalnie w wymiarze 1/3 okresów składowych.

Emerytury i renty miały być ustalane według nowego wzoru. Emerytura wynosiła 24% kwoty bazowej, 1,3% podstawy wymiaru za każdy rok okresów składowych i 0,7% podstawy wymiaru za każdy rok okresów nieskładowych. W przypadku renty dodatkowo naliczano 0,7% podstawy wymiaru za każdy rok okresów brakujących do 25 lat stażu.

24 lutego 1994 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin* (DzU 1994, nr 10, poz. 36), uchylająca poprzednią ustawę z 1972 r.

Natomiast 25 maja 1994 r. weszła w życie *ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, UOP, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin* (DzU 1994, nr 53, poz. 214) w miejsce przepisów z 1959 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy MO oraz ich rodzin. Z czasem znacznej przebudowie uległ zakres podmiotowy tej ustawy. Obecnie podlegają jej funkcjonariusze oraz członkowie ich rodzin z następujących służb: Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej.

Zasady zaopatrzenia emerytalnego służb mundurowych gwarantowały 40% podstawy wymiaru (którą stanowiło uposażenie wraz z dodatkami na ostatnio zajmowanym stanowisku) za 15 lat służby oraz 2,6% za każdy dalszy rok służby. Zapewniały także możliwość doliczania okresów składowych i nieskładowych przed i po służbie w razie nieuzyskania pełnej wysługi (75%). Przysługiwały też inne możliwości zwiększenia wysługi w razie posiadania okresów służby szczególnej. Waloryzacja świadczeń przebiegała w tempie wzrostu uposażeń funkcjonariuszy czynnych zawodowo w analogicznej grupie zaseregowania.

1 września 1997 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym* (DzU 1996, nr 100, poz. 461) wprowadzająca do porządku prawnego pojęcie niezdolności do pracy w miejsce inwalidztwa, przez co zamiast rent inwalidzkich przyznawano renty z tytułu całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy.

Ponadto wprowadzono rentę szkoleniową, przysługującą w razie stwierdzenia celowości przekwalifikowania zawodowego umożliwiającego powrót do pracy. Renta inwalidzka pozostała w zaopatrzeniu emerytalnym służb mundurowych jako związana z niezdolnością do służby. Wyodrębniono także kategorię niezdolności do samodzielnej egzystencji.

17 października 1997 r.

Weszła w życie *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (DzU 1997, nr 78, poz. 483) przyznająca obywatelom prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego, a także w przypadku pozostawania bez pracy nie z własnej woli i braku innych środków utrzymania.

Ponadto w Konstytucji zapisano, że każdy obywatel ma prawo do ochrony zdrowia i równy dostęp do świadczeń zdrowotnych.

V. OKRES FUNKCJONOWANIA ZREFORMOWANEGO SYSTEMU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH (1999–2018)

1 stycznia 1999 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym* (DzU 1997, nr 28, poz. 153) wprowadzająca powszechne obowiązkowe ubezpieczenie zdrowotne, uchylając m.in. ustawę z 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym. Tym samym ryzyko zdrowotne zostało wyodrębnione z ubezpieczeń społecznych pod względem prawnym, organizacyjnym i finansowym.

Ustawa wprowadzała składkę zdrowotną w wysokości 10% podstawy wymiaru, opłacaną przez ubezpieczonego od każdego przychodu rodzącego obowiązek ubezpieczenia, ale jednocześnie odliczaną w 3/4 od jego podatku dochodowego od osób fizycznych. Ubezpieczenie gwarantowało świadczenia zdrowotne różnego rodzaju. W zakresie organizacji świadczeń powołano kasy powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego (tzw. kasy chorych) – regionalne i branżowe – oraz Krajowy Związek Kas Powszechnego Ubezpieczenia Zdrowotnego.

Na podstawie *ustawy z dnia 23 stycznia 2003 r. o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia* (DzU 2003, nr 45, poz. 391) kasy chorych zostały zlikwidowane, a w ich miejsce powołano Narodowy Fundusz Zdrowia i ustalono składkę zdrowotną w wysokości 9% podstawy wymiaru. Z uwagi na niekonstytucyjność wielu przepisów ustawy została ona uchylona na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (DzU 2004, nr 210, poz. 2135).

1 stycznia 1999 r. wszedł w życie również pakiet ustaw reformujących system ubezpieczeń społecznych:

- *ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych* (DzU 1997, nr 139, poz. 934),
- *ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych programach emerytalnych* (DzU 1997, nr 139, poz. 932),
- *ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych* (DzU 1998, nr 137, poz. 887) oraz
- *ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych* (DzU 1998, nr 162, poz. 1118).

Reforma systemu przyniosła uniwersalizację zasad dla wielu grup społeczno-zawodowych, objętych wcześniej odrębnymi ustawami: pracowników, przedsiębiorców, zleceniobiorców, członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych, twórców i artystów, duchownych, górników oraz pracowników kolejowych. Do systemu włączono funkcjonariuszy służb mundurowych (w tym żołnierzy zawodowych) wstępujących do służby po 1 stycznia 1999 r., jednak poza systemem znaleźli się sędziowie i prokuratorzy, których zabezpieczenie społeczne powiązано z instytucją stanu spoczynku wynikającą z Konstytucji RP z 1997 r. Nie uchwalono przepisów regulujących zasady przechodzenia na emeryturę w przypadku pracy szczególnej.

Ubezpieczeni podzieleni zostali na osoby urodzone: przed 1949 r., po 1948 r., a przed 1969 r. oraz po 1968 r. Pierwszych obowiązywały stare zasady, pozostałych zaś nowe, przy czym pokolenie pośrednie uzyskało dobrowolność w zakresie przystąpienia do filara kapitałowego.

Wprowadzono jednolite zasady waloryzacji świadczeń w systemie powszechnym, zaopatrzeniu emerytalnym służb mundurowych i ubezpieczeniu społecznym rolników.

Reforma przyniosła też indywidualizację uczestnictwa w publicznym systemie emerytalnym, w tym zasadę zdefiniowanej składki przy ustalaniu wysokości emerytury, która zatrzymała przyrastanie niespłacalnego długu emerytalnego. Ubezpieczonym utworzono indywidualne konta, na których zapisywane były m.in. informacje o zwaloryzowanej kwocie opłaconych składek i zwaloryzowanym kapitale początkowym, który odwzorowywał wkład do systemu sprzed 1999 r. W ubezpieczeniu emerytalnym i rentowym składki finansowane były przez ubezpieczonych i płatników po równo, w ubezpieczeniu chorobowym tylko przez ubezpieczonego, a w ubezpieczeniu wypadkowym wyłącznie przez płatnika. Emerytura obliczona według nowych zasad stanowiła efekt podzielenia kwoty zebranego kapitału przez przeciętne dalsze trwanie życia w momencie przejścia na emeryturę. Renta obliczana była według starych zasad.

Rozpoczęto także budowę kapitałowego filara emerytalnego w postaci otwartych funduszy emerytalnych, który był częścią ubezpieczenia emerytalnego. Powołano nowy Fundusz Ubezpieczeń Społecznych – państwowy fundusz celowy, w ramach którego wyodrębniono fundusze: emerytalny (który przejął środki pieniężne, wierzytelności i zobowiązania FUS istniejącego przed 1999 r.), rentowy, chorobowy, wypadkowy i rezerwowy (wobec rentowego, chorobowego i wypadkowego), a także powołano Fundusz Rezerwy Demograficznej (rezerwowy wobec funduszu emerytalnego FUS).

W przypadku członkostwa w OFE część składki emerytalnej trafiającej do FUS była odprowadzana do OFE, a następnie refundowana FUS z budżetu państwa. Środki na budowę filara kapitałowego pochodziły zatem *de facto* z budżetu państwa, tzn. z podatków oraz ze środków z prywatyzacji (*ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o wykorzystaniu wpływów z prywatyzacji części mienia Skarbu Państwa na cele związane z reformą systemu ubezpieczeń społecznych*; DzU 1997, nr 106, poz. 673). OFE miały inwestować środki na giełdzie papierów wartościowych. Nie określono przy tym sposobu wypłaty środków z OFE po przejściu na emeryturę.

Wprowadzono także pracownicze programy emerytalne (PPE), jako dobrowolną formę grupowego oszczędzania na emeryturę. W jej ramach pracodawca prowadził dla pracowników program emerytalny w postaci: umowy o wnoszenie przez pracodawcę składek pracowników do funduszu inwestycyjnego, umowy grupowego ubezpieczenia na życie pracowników z zakładem ubezpieczeń z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, pracowniczego funduszu emerytalnego lub zarządzania zagranicznego. Składkę podstawową finansował pracodawca, dla którego wpłaty na PPE stanowiły koszt uzyskania

przychodu, natomiast składkę dodatkową mógł finansować pracownik z własnego wynagrodzenia.

Po osiągnięciu odpowiedniego wieku (60 lat lub 55 lat i nabyciu prawa do wcześniejszej emerytury; nie później niż 70 lat) pracownik mógł jednorazowo lub ratalnie wypłacić zainwestowane środki. Wypłata środków była wtedy wolna od podatku dochodowego oraz od podatku od spadków i darowizn, zaś wypracowany zysk wolny od podatku od zysków kapitałowych.

1 września 1999 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa* (DzU 1999, nr 60, poz. 636). Do katalogu świadczeń wprowadzono świadczenie rehabilitacyjne, przysługujące po wyczerpaniu zasiłku chorobowego w razie istnienia rokowań na odzyskanie zdolności do pracy; zniknął natomiast zasiłek pogrzebowy.

1 stycznia 2003 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych* (DzU 2002, nr 199, poz. 1673). Wprowadzała ona zmodyfikowany katalog świadczeń o charakterze odszkodowawczym, zasiłkowym i rentowym. Na wzór ubezpieczenia chorobowego przysługiwały: zasiłek chorobowy z ubezpieczenia wypadkowego, świadczenie rehabilitacyjne i zasiłek wyrównawczy. Poza tym ubezpieczonemu przysługiwało jednorazowe odszkodowanie z tytułu uszczerbku na zdrowiu, a w razie wypadku śmiertelnego członkom rodziny przysługiwało odszkodowanie z tytułu śmierci ubezpieczonego.

Inne rodzaje świadczeń to zasiłek szkoleniowy, renta z tytułu niezdolności do pracy (wypadkowa), renta rodzinna, dodatki do rent oraz świadczenia zdrowotne (pokrycie kosztów leczenia z zakresu stomatologii i szczepień ochronnych oraz zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne). Wysokość składki na ubezpieczenie wypadkowe została zróżnicowana w zależności od zagrożeń wypadkowych w branży i ich skutków oraz liczby zgłaszanych ubezpieczonych przez płatnika.

1 października 2003 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw* (DzU 2003, nr 166, poz. 1609) wyłączająca z systemu ubezpieczeń społecznych żołnierzy zawodowych i funkcjonariuszy pozostałych służb mundurowych, którzy wstąpili do służby po 1 stycznia 1999 r. Zaostrzono jednak dla nich przepisy zaopatrzeniowe, uniemożliwiając im zaliczenie do wysługi emerytalnej okresów składkowych i nieskładkowych przed przystąpieniem do służby oraz doliczenie do niej okresów zatrudnienia lub opłacania składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe po zwolnieniu ze służby.

Od 1 stycznia 2010 r. obniżono świadczenia funkcjonariuszom za okresy służby w organach bezpieczeństwa państwa poprzez zaliczanie ich do wysługi w proporcji 0,7% podstawy wymiaru świadczenia za każdy rok tych okresów. Z kolei od 1 stycznia 2013 r. zaostrzono zasady nabywania prawa do świadczeń i ich wymiaru żołnierzom zawodowym i funkcjonariuszom pozostałych służb mundurowych, którzy wstąpili do służby po 31 grudnia 2012 r.

Aż do końca 2017 r. w systemie ubezpieczeń społecznych pozostawali funkcjonariusze Służby Celnej (od 1 marca 2017 r. Służby Celno-Skarbowej utworzonej w związku z powołaniem Krajowej Administracji Skarbowej).

1 maja 2004 r.

Na podstawie *traktatu akcesyjnego* podpisanego w Atenach w dniu 16 kwietnia 2003 r., zawartego między państwami członkowskimi Unii Europejskiej a 10 krajami kandydującymi (DzU 2004, nr 90, poz. 864) Polska weszła do Unii Europejskiej. Akcesja wiązała się z przyjęciem przez Polskę prawa wspólnotowego. Unijna polityka ogranicza się do koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego państw członkowskich UE, której podstawowym celem jest realizacja jednej z podstawowych swobód jednolitego rynku: swobody przepływu osób (w tym pracowników). Obecnie podstawowe akty prawne w tej dziedzinie to *rozporządzenie (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego* (Dz. U. UE L 200 z 7.06.2004, s. 1) oraz *rozporządzenie (WE) nr 987/2009 z dnia 16 września 2009 r. dotyczące wykonywania rozporządzenia nr 883/2004* (Dz. U. UE L 284 z 30.10.2009, s. 1).

Unijna koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego to zbiór reguł kolizyjnych, uzupełniających prawo wewnętrzne państw członkowskich o regulacje chroniące osoby wykonujące w ciągu swej kariery zawodowej pracę w kilku państwach członkowskich UE przed utratą ochrony w zakresie zabezpieczenia społecznego. Jest ona oparta na czterech generalnych zasadach: równego traktowania, jedności stosowanego ustawodawstwa, zachowania praw nabytych oraz w trakcie nabywania, a także sumowania okresów ubezpieczenia.

1 czerwca 2004 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych* (DzU 2004, nr 116, poz. 1207) zastępująca ustawę z 1997 r. Natomiast 1 września 2004 r. weszła w życie *ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych* (DzU 2004, nr 116, poz. 1205) wprowadzająca nową formę dobrowolnego, tym razem indywidualnego, oszczędzania na emeryturę poprzez regularne wpłaty na indywidualne konto emerytalne (IKE), prowadzone na podstawie umowy z funduszem inwestycyjnym, maklerem, zakładem ubezpieczeń lub bankiem na warunkach wynikających z ustawy.

Po osiągnięciu odpowiedniego wieku (60 lat lub 55 lat i nabyciu prawa do wcześniejszej emerytury; nie później niż 70 lat) i pod warunkiem dokonania wpłat do IKE w 5 różnych latach kalendarzowych oszczędzający mógł wypłacić zainwestowane środki (jednorazowo lub ratalnie). Wypłata środków była wtedy wolna od podatku od zysków kapitałowych.

Od 1 stycznia 2012 r. na podstawie *ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych* (DzU 2011, nr 75, poz. 398) wprowadzono jeszcze jedną formę dobrowolnego, indywidualnego oszczędzania na emeryturę. Indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego (IKZE) różniło się od IKE m.in. kryterium wieku uprawniającego do podjęcia środków bez utraty ulgi podatkowej (65 lat) oraz rodzajem ulgi.

Oprócz zwolnienia wypracowanych zysków z podatku od zysków kapitałowych, wpłaty do IKZE podlegały odliczaniu od podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych. W zamian za to wypłaty z IKZE w uprawnionym wieku były opodatkowane zryczałtowanym podatkiem dochodowym o stawce 10%.

13 listopada 2004 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw* (DzU 2004, nr 236, poz. 2355) określająca nowe zasady waloryzacji emerytur i rent. Waloryzacja miała być dokonywana okresowo, 1 marca roku następującego po roku, w którym poziom cen wzrósł o 5% od

czasu ostatniej waloryzacji, jednak nie rzadziej niż raz na 3 lata. Wskaźnik waloryzacji miał charakter cenowy. Ustawa budżetowa na dany rok mogła ustalić dodatkowy wskaźnik waloryzacji, przez który należało przemnożyć wskaźnik waloryzacji wynikający z cen.

1 stycznia 2007 r.

Na podstawie *ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz ustawy Karta Nauczyciela* (DzU 2005, nr 167, poz. 1397) górnicy uzyskali odrębne zasady nabywania uprawnień do emerytur z FUS. Emerytura górnicza przysługiwała w wieku 55 lat w razie posiadania stażu górniczego i równorzędnego 25/20 lat, w tym stażu górniczego 10 lat. W przypadku posiadania stażu górniczego 15 lat można było przejść na emeryturę w wieku 50 lat. Górnikom przysługiwała także emerytura górnicza bez względu na wiek, pod warunkiem posiadania stażu górniczego pod ziemią przez co najmniej 25 lat.

1 lipca 2007 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 15 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw* (DzU 2007, nr 115, poz. 792) obniżająca od 1 stycznia 2008 r. składkę rentową z 13% do 6% podstawy wymiaru, finansowaną przez ubezpieczonego w wymiarze 1,5% oraz przez płatnika w wymiarze 4,5% podstawy wymiaru. Jednak od lipca do grudnia 2007 r. miała obowiązywać składka w wysokości 10% (ubezpieczeni 3,5%, płatnicy 6,5%).

Wysokość składki rentowej ponownie wzrosła od 1 lutego 2012 r. do poziomu 8% podstawy wymiaru; 1,5% było finansowane przez ubezpieczonego, zaś 6,5% przez płatnika (*ustawa z dnia 21 grudnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych*; DzU 2011, nr 291, poz. 1706).

1 stycznia 2008 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 7 września 2007 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych* (DzU 2007, nr 191, poz. 1368) określająca nowe zasady waloryzacji emerytur i rent. Powrócono do koncepcji corocznej waloryzacji. Wskaźnik waloryzacji stanowił wskaźnik inflacji (ogólnej lub emeryckiej w zależności od tego, która była korzystniejsza) w poprzednim roku kalendarzowym oraz co najmniej 20% realnego wzrostu przeciętnego wynagrodzenia.

Wysokość zwiększenia miała być przedmiotem negocjacji w ramach Komisji Trójstronnej ds. Społeczno-Gospodarczych (później Rady Dialogu Społecznego). Przez 11 lat nie udało się uzgodnić zwiększenia na tym forum. W takiej sytuacji przepisy ustawy przewidywały, że wysokość zwiększenia określi Rada Ministrów w drodze rozporządzenia.

1 stycznia 2009 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych* (DzU 2008, nr 237, poz. 1656). Emerytura pomostowa to świadczenie dla osób urodzonych po 1948 r., przysługujące w wieku niższym niż powszechny wiek emerytalny (60 lat dla mężczyzn i 55 lat dla kobiet) pod warunkiem wykonywania przez co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze zarówno przed 1999 r., jak i po 2008 r., jeżeli osoby te spełnią dodatkowo warunek stażu ubezpieczeniowego 20/25 lat.

Prace w szczególnych warunkach to np. prace rybaków morskich, prace w powietrzu wykonywane na statkach powietrznych przez personel pokładowy, prace fizyczne ciężkie w podziemnych kanałach ściekowych. Natomiast prace o szczególnym charakterze to prace wymagające szczególnej odpowiedzialności i sprawności psychofizycznej, których

możliwość należytego wykonywania w sposób niezagrażający bezpieczeństwu publicznemu, w tym zdrowiu lub życiu innych osób, zmniejsza się przed osiągnięciem wieku emerytalnego na skutek pogorszenia tej sprawności, np. prace maszynistów i kierowców pojazdów uprzywilejowanych.

Od 2009 r. zaczęły obowiązywać ograniczenia możliwości przechodzenia na wcześniejszą emeryturę na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników. Spośród osób urodzonych po 1948 r. prawo do świadczenia mogły nabyć tylko te, które spełniły kryteria stażu ubezpieczeniowego i stażu pracy szczególnej już przed 1999 r. Dla osób niespełniających tych warunków wprowadzono emeryturę pomostową. Jest to jednak rozwiązanie wygasające.

Analogiczne ograniczenia wprowadzono dla nauczycieli, którzy byli uprawnieni do emerytury wcześniejszej bez względu na wiek, po spełnieniu warunku stażu pracy i pracy nauczycielskiej. Dlatego również dla nich wprowadzono rozwiązania przejściowe, przyznające od 1 lipca 2009 r. uprawnienia do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego (*ustawa z dnia 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych*; DzU 2009, nr 97, poz. 800).

8 stycznia 2009 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o emeryturach kapitałowych* (DzU 2008, nr 228, poz. 1507) określająca uprawnienia do okresowego świadczenia z kapitałowego filara emerytalnego: okresowej emerytury kapitałowej przysługującej kobietom ze środków zgromadzonych w OFE po osiągnięciu wieku 60 lat i do ukończenia 65 lat pod warunkiem, że zgromadzona na rachunku w OFE kwota przekracza kwotę dwudziestokrotności dodatku pielęgnacyjnego.

Okresowa emerytura kapitałowa była wypłacana razem z emeryturą z FUS. Natomiast *ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o funduszach dożywotnich emerytur kapitałowych* została zawetowana przez Prezydenta RP. Sejm RP przyjął weto prezydenta.

1 maja 2011 r.

Na podstawie *ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych* (DzU 2011, nr 75, poz. 398) zmieniono zasady dystrybucji składki emerytalnej między finansową i niefinansową część systemu. Do kwietnia 2011 r. składka ubezpieczonych będących członkami OFE była dzielona między konto w ZUS i rachunek w OFE, przy czym do ZUS trafiało 12,22%, natomiast do OFE – 7,3% podstawy jej wymiaru.

Od 1 maja 2011 r. zmniejszono składkę do OFE do 2,3% (później miała stopniowo rosnąć do 3,5% w 2017 r.), przesuwając część składki emerytalnej – w wysokości 5% – na subkonto w ZUS. Środki na subkoncie były waloryzowane korzystniejszym wskaźnikiem niż konto i kapitał początkowy. Wskaźnik był równy średniorocznemu tempu nominalnego wzrostu PKB w ostatnich 5 latach, przy czym waloryzacja nie mogła pomniejszyć stanu subkonta. Składki na subkoncie podlegają dziedziczeniu.

1 stycznia 2013 r.

Na podstawie *ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw* (DzU 2012, poz. 637) wprowadzono przepisy stopniowo podnoszące i zrównujące wiek emerytalny kobiet i mężczyzn do poziomu 67 lat.

Z prawnego punktu widzenia ustawa jednak różnicowała wiek emerytalny ubezpieczonych w zależności od daty ich urodzenia oraz płci: co najmniej 60 lat – dla kobiet

urodzonych przed 1 stycznia 1953 r., 1 miesiąc więcej dla kobiet urodzonych w każdym kolejnym kwartale między 1 stycznia 1953 r. a 30 września 1973 r., co najmniej 65 lat – dla mężczyzn urodzonych przed 1 stycznia 1948 r., 1 miesiąc więcej dla mężczyzn urodzonych w każdym kolejnym kwartale między 1 stycznia 1948 r. a 30 września 1953 r., co najmniej 67 lat – dla kobiet urodzonych po 30 września 1973 r. i mężczyzn urodzonych po 30 września 1953 r.

Ponadto ustawa wprowadzała emeryturę częściową jako świadczenie przysługujące osobom z długim stażem ubezpieczeniowym (40/35 lat), które nie osiągnęły wieku emerytalnego, ale osiągnęły wiek co najmniej 65/62 lata. Wysokość emerytury częściowej wynosiła połowę pełnej emerytury obliczonej na nowych zasadach. Aby uzyskać świadczenie, nie trzeba było rozwiązywać stosunku pracy. Świadczenie nie podlegało gwarancji najniższej emerytury, ale było waloryzowane.

1 lutego 2014 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych* (DzU 2013, poz. 1717). Na jej podstawie w dniu 3 lutego 2014 r. umorzone zostało 51,5% jednostek rozrachunkowych znajdujących się na rachunku każdego członka OFE. Środki zostały przekazane do FUS, natomiast ich kwoty zostały zapisane na subkontach ubezpieczonych w ZUS.

Ustawa wprowadziła również dobrowolność uczestnictwa w OFE. W okresie od 1 kwietnia do 31 lipca 2014 r. dotychczasowi członkowie OFE mogli podjąć decyzję w sprawie przekazywania do OFE przyszłej składki emerytalnej. Mechanizm *opt-in* oznaczał, że brak oświadczenia skutkowało zaprzestaniem uczestnictwa w OFE. Kolejne okienko transferowe miało pojawić się w 2016 r., a następne okazje do zmiany decyzji w zakresie uczestnictwa w OFE przewidziano co 4 lata (w 2020 r., 2024 r. itd.). Dobrowolność dotyczyła też wszystkich nowych ubezpieczonych.

Również na podstawie ustawy z 6 grudnia 2013 r. w dniu 30 października 2014 r. wszedł w życie tzw. suwak emerytalny, czyli instytucja zaprzestania odprowadzania nowych składek do OFE na 10 lat przed osiągnięciem przez ubezpieczonego wieku emerytalnego, przy jednoczesnym rozpoczęciu procesu stopniowego, comiesięcznego przekazywania na subkonto w ZUS części środków zgromadzonych na rachunku członka OFE, tak aby w momencie osiągnięcia wieku emerytalnego przez ubezpieczonego na rachunku w OFE nie pozostawały już żadne środki.

1 października 2017 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw* (DzU 2017, poz. 38) obniżająca wiek emerytalny do poziomu 65 lat dla mężczyzn i 60 lat dla kobiet. Ustawa odwracała skutki ustawy z dnia 11 maja 2012 r.; m.in. likwidowała emeryturę częściową.

1 stycznia 2018 r.

Weszła w życie *ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin oraz niektórych innych ustaw* (DzU 2017, poz. 1321) wyłączająca funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej oraz członków ich rodzin z systemu ubezpieczeń społecznych i włączająca ich do policyjnego zaopatrzenia emerytalnego.

LITERATURA

- Koczur W., Szumlicz T., *Ubezpieczenia społeczne. Konfrontowanie solidaryzmu i indywidualizmu* [w:] E. Bojanowska, M. Grewiński, M. Rymśa, G. Uścińska (red.), *Stulecie polskiej polityki społecznej 1918–2018*, MRPiPS i NCK, Warszawa 2018, s. 284–311.
- Jędrasik-Jankowska I., *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Makarzec P., *Ubezpieczenia społeczne w Polsce Ludowej*, „Zeszyty Naukowe WSEI seria: Administracja”, 2013, nr 1, s. 103–115.
- Malaka A., *Ustawa scaleniowa. Okoliczności jej uchwalenia i znaczenie dla rozwoju ubezpieczenia społecznego*, [w:] *Ubezpieczenie społeczne – dawniej i dziś. W 80-lecie uchwalenia ustawy o ubezpieczeniu społecznym*, ZUS, Wrocław 2013, s. 7–24.
- Moszczyńska U., *100 lat rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”, 2018, nr 11, s. 15–21.
- Piotrowski J., *Ubezpieczenia społeczne w Polsce Ludowej*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 1951.
- Rzeczpospolita Ubezpieczonych. Historia ubezpieczeń społecznych w Polsce*, ZUS, Warszawa 2018.
- Szubert W., *Ubezpieczenie społeczne. Zarys systemu*, PWN, Warszawa 1987.

The timeline of the century of the Polish social insurance legislation 1918–2018

KAMIL BERRAHAL

The Social Insurance Institution in Poland

SUMMARY: *The paper contains the timeline of the most important legislation on social insurance on Polish territory between 1918–2018. A few periods are distinguished: 1) from the Polish independence in 1918 until the German and Soviet occupation in 1939, 2) the second world war occupation 1939–1945, 3) the communist era 1944–1989, the democratic and free-market transition period 1989–1998, the period of the functioning of the reformed social insurance system 1999–2018. The timeline demonstrates the 100-year evolution of the scope, fundamental principles and financial framework of the social insurance in Poland mirrored in the most important primary legislation. The timeline may constitute a source of useful, basic information on the subject for other researchers.*

KEY WORDS: *social insurance, legislation, history, centenary*